

Onno Sinke, ***Loyaliteit in verdrukking. De Technische Hogeschool Delft tijdens de Bezetting*** (Amsterdam: Boom, 2012, 264 pp., ISBN 978 94 6105 224 7).

Over de Nederlandse universiteiten tijdens de Duitse bezetting is de afgelopen twintig jaar een interessant rijtje studies verschenen: Peter Jan Knegtmans schreef over de Universiteit van Amsterdam (1998), Gjalte Zondergeld over de Vrije Universiteit (2002), Sander van Walsum over de Universiteit Utrecht (1995) en Klaas van Berkel over Groningen (2005). Aan dat rijtje kan nu *Loyaliteit in verdrukking. De Technische Hogeschool Delft tijdens de Bezetting* van Onno Sinke worden toegevoegd. De auteur promoveerde in 2009 op een studie over Radio Oranje.

Sinke voegt zich daarmee in een interessant, maar enigszins verscheurd gezelschap. Knegtmans, Zondergeld, Caljé en Van Berkel vlogen elkaar enige jaren geleden op de pagina's van dit blad (121:2 (2006)) in de haren naar aanleiding van de publicatie van Van Berkels boek (*Academische illusies*, 2005), veruit de omvangrijkste van deze studies. Het belangrijkste twistpunt was waar zo'n boek eigenlijk over zou moeten gaan. Is dit allereerst universiteitsgeschiedenis? Of vooral bezettingsgeschiedenis?

Van Berkel wilde nadrukkelijk universiteitsgeschiedenis schrijven, en koos zijn tijdsperiode niet voor niets ruim: 1930-1950. Die periode wordt in zijn visie gekenmerkt door verlangen naar het ideaal van de academische gemeenschap, waarin de student niet alleen werd geschoold, maar ook zedelijk gevormd. Dat ideaal stond onder druk door de wassende stroom studenten die vooral kwamen om een vak te leren. Het speelde volgens Van Berkel een grote rol in de morele dilemma's van de bezetting: wie de universiteit zag als morele gemeenschap was minder compromisbereid dan wie haar allereerst zag als opleidingsinstituut. Hij pleitte daarmee, zoals P.J. Caljé vaststelde, voor 'historisering van de moraal'.

Zondergeld daarentegen meende dat de omstandigheden van de bezetting zó hard en diep ingrepen dat er tussen 1940 en 1945 niets anders bestaat dan bezettingsgeschiedenis. De dilemma's waarmee studenten en docenten werden geconfronteerd hadden met de universiteitsgeschiedenis eigenlijk niet zoveel te maken, maar draaiden om die aloude en volgens Zondergeld nog altijd bruikbare tegenstelling: goed tegenover fout; verzet tegenover aanpassing dan wel collaboratie.

Waar plaatst Sinke zich in dit spectrum? Expliciet nergens, is het eerste antwoord. Sinke begint niet met enige historiografische plaatsbepaling, ook niet ten opzichte van de

bestaande geschiedschrijving over Delft, zoals H. Baudets *De lange weg naar de Technische Universiteit* uit 1992. Hij kiest voor verhalende geschiedschrijving en trekt de lezer direct vakkundig de gebeurtenissen binnen: 'Het was vroeg in de ochtend en ongewoon druk op straat'. Ook in zijn conclusies laat hij het debat grotendeels voor wat het is. Ondertussen werpt zijn boek daar wel degelijk licht op, en maakt Sinke natuurlijk wel impliciete keuzes.

Wat de tegenstelling universiteitsgeschiedenis-bezettingsgeschiedenis betreft doet Sinke een beetje van beide. Dat vloeit ook voort uit zijn verhalende aanpak. Hij wil de lezer een indruk geven van de manier waarop de oorlog ingreep in het leven van Delftse docenten en studenten. Zo beschrijft hij uitgebreid de sabotageacties van de groep rond Willem Pahud de Mortanges en hun dood voor het vuurpeloton of de belevenissen van in Duitsland tewerkgestelde Delftse studenten. Met de Technische Hogeschool (TH) heeft dat eigenlijk weinig van doen. Hier heeft het boek het nadeel dat ook veel lokale bezettingsgeschiedenissen aankleeft: het is deels het bekende verhaal van de oorlog, alleen met andere namen en gezichten. Verhaaltechnisch is dat een begrijpelijke keuze, maar wetenschappelijk gezien zet het weinig zoden aan de dijk.

Interessanter zijn de reacties van studenten en docenten op maatregelen die direct de Hogeschool betroffen. Twee van die maatregelen bepaalden de geschiedenis van de TH: de schorsing (later gevolgd door het ontslag) van Joodse medewerkers in november 1940, en de voor alle studenten verplichte ondertekening van de loyaliteitsverklaring in april 1943. De reactie op die twee maatregelen was paradoxaal, zegt Sinke: in november 1940 reageerden de Delftse studenten principieel, door in staking te gaan. Dat gebeurde verder alleen in Leiden. In april 1943 daarentegen tekende ruim 26% van hen de loyaliteitsverklaring, bijna twee keer zoveel als het landelijk gemiddelde. En de Delftse senaat, de vergadering van hoogleraren, was de enige in het land die de studenten aanraade zo te handelen.

Beide gevallen illustreren het dilemma van de bezetting: pragmatisme versus principe. Dat de schorsing van Joden een schande was, daarover was iedereen het eens – scheikundige prof. A.J. Kluyver noemde het tegenover zijn collega's de ernstigste gebeurtenis uit de geschiedenis van de Hogeschool. De vraag was alleen of protest niet meer kwaad dan goed zou doen. De hoogleraren, zowel in Delft als elders, vreesden dat studentenprotesten zouden leiden tot sluiting van het hoger onderwijs en wellicht zelfs tot doden onder de studenten – zoals in Polen was gebeurd. Hun zorg was om de studenten – wier verontwaardiging zij deelden – af te houden van onbezonnen stappen. In Leiden deed R.P. Cleveringa dat door in zijn beroemd geworden rede enerzijds de schorsing te hekelen en anderzijds de studenten op te roepen geen 'nutteloze dwaasheden' te begaan. In Delft besloten de hoogleraren zich stil te houden; niemand protesteerde.

Het resultaat was in beide gevallen hetzelfde: de studenten staakten en de TH werd net als de Leidse universiteit gesloten. De laatste bleef dicht, de TH ging voorjaar 1941 weer open. Rector magnificus C.J. van Nieuwenburg peperde de studenten bij die

gelegenheid in dat ‘wij de *politiek* buiten de muren van de Technische Hogeschool moeten trachten te houden’. Voor de toekomst van het land, zo meende hij (en bijna alle hoogleraren), was de TH onmisbaar. Dus moest zij openblijven.

Maar niet tegen elke prijs. Toen de Duitsers in april 1943 in reactie op groeiend verzet uit studentenkringen in één klap de universiteiten wilden onderwerpen door van alle studenten een loyaliteitsverklaring te eisen, achtten de Delftse hoogleraren dat aanvankelijk een gewetenskwestie die de studenten zelf moesten beslissen. Hun uiteindelijke advies om toch te tekenen was, naar het lijkt, een gevolg van een opmerkelijke interventie van de natuurkundige prof. E.C. Wiersma. In een gloedvol pleidooi stelde hij dat de Nederlandse zaak veel meer geschaad werd door beëindiging van de studie en dwangarbeid in Duitsland dan door een handtekening waar men zich verder niet aan gebonden hoefde te achten. Omdat Wiersma diep in het verzet zat, lieten veel collega's zich overtuigen, en adviseerde de senaat de studenten te tekenen. Met als gevolg dus een relatief hoog percentage tekenaars.

Deze opmerkelijke gang van zaken toont al aan dat niet alle dilemma's van de bezetting helder waren, zoals Zondergeld wil. En het bevestigt Van Berkels conclusie dat tekenen of niet-tekenen na de oorlog ten onrechte werd gehanteerd als lakmoestest van vaderlandsliefde. Van Berkel zag dat als een laatste poging van de aanhangers van de *civitas academica*, in casu corpsstudenten met een verzetsverleden, om het ideaal van een morele gemeenschap af te dwingen. Of dat in Delft ook zo is, laat Sinke in het midden, hoewel zijn beschrijving van de zuivering lijkt op die van Van Berkel.

Door de verhalende aanpak en bescheiden omvang levert Sinkes boek een veel kleinere bijdrage aan de geschiedenis van het universitair onderwijs tijdens de bezetting dan de studies van Knegtman of Van Berkel. Maar vergeleken met Zondergeld toont hij een weldadig begrip voor de overlappende en conflicterende loyaliteiten: aan de hogeschool, aan de studentenvereniging, aan de idealen van de rechtsstaat of aan de ouders die hadden gesappeld om een studie mogelijk te maken.

Bart van der Boom, Universiteit Leiden